

ZÜLKADİR BEYLİĞİ VE OSMANLI DEVLETİ ZAMANINDA MARAŞ'TA YAPILAN VAKIF ESERLER

Öğr. Gör. Rahmi TEKİN*

İnsanların yapmış oldukları hayır müesseselerinin başında vakıf kurumları gelmektedir. Çok çeşitli amaçlarla kurulan vakıflar, insanların yardım etme duygusundan kaynaklanmaktadır. Millî ve dinî kültürümüzün bir parçası olan vakıf müesseseleri toplumda dinî, sosyal, eğitim, sağlık, belediyenin yapmış olduğu işlere yönelik bir çok hizmetleri yapmayı esas almışlardır. Yani, günümüzün bir çok sosyal güvenlik, eğitim ve benzeri kuruluşların görevi geçmişte vakıflar vasıtasıyla yerine getirilmiştir.

Kur'an'daki umumi teşvikler ve sünnet dahilindeki kesin tavsiyeler karşısında vakıf müessesesinin menşeyini başka hukuk sistemlerinde aramak; Kur'an ve Sünnet'in vakıf yapmaya teşvikindeki esas maksadı anlamamak demektir. Vakıf müessesesi, İslam medeniyeti içinde, büyük bir gelişme göstermiştir. Bu nedenle vakıf kurumlarının, İslam memleketlerinin sosyal ve iktisadî hayatlarında muazzam ve devamlı rol oynamasının sebeplerini araştırmak gerekir. Bu baş döndürücü gelişmeyi sadece tesadüfe bağlamak veya keyfi bir hadise gibi kabul etmek mümkün olmadığı gibi, sadece İslam hukukundaki miras kaidelerini değiştirmek veya servetini keyfi müsadelerden kurtarmak gibi şahsi bir menfaat kaygısına dayandıran materyalist izah tarzını da benimsemek doğru değildir¹.

* Y.Y.Ü., İlahiyat Meslek Yüksek Okulu.

¹ Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda Ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988. s.22.

Maraş'ta yapılan vakıf müesseseleri iki ana grupta toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi, Zülkadir(Dulkadir) Beyliği döneminde yapılan vakıf eserler; İkincisi, Osmanlı Devleti zamanında yapılan vakıf eserlerdir.

A- ZÜLKADİR BEYLİĞİ ZAMANINDA MARAŞ'TA YAPILAN VAKIF ESERLER

Esas itibarıyla Zülkadir Beyliği zamanındaki vakıfları diğer Türk İslam devletlerindeki vakıflardan ayırmak zordur. Ancak burada konumuzu yakinen ilgilendirmesi nedeniyle biraz daha özel olarak değerlendirmek uygun olacaktır.

Zülkadir Beyliği zamanından günümüze intikal eden vakıf eserlere rastlanmaktadır. Bunların içinde en önemlileri ise Zülkadir Beyliği'nin son zamanlarında Alauddevle Bey ile Ali Bey'e aittir. Alauddevle Bey, Kudüs, Sivas, Yozgat, Niğde, Kayseri, Hatay, Antep ve benzeri yerlerde vakıflar yaptırdığı gibi, inceleme sahamız olan Maraş ve çevresinde de önemli vakıf eserler yapmıştır². Aynı bölge içinde Alauddevle Bey'in oğlu Şahrüh'un da bir çok vakıflar yaptırdığı bilinmektedir³. Bunların içinde Alauddevle Bey'e ait halen bir çok yerde hayrî vakıf eserler bulunduğu gibi, Eshab-ı Kehf Maraş, Elbis-tan ve çevresinde de Alauddevle Bey'e ait vakıflar bulunmaktadır.

Zülkadir Beyliği zamanında Maraş'ta yapılan vakıflardan kitabesi bulunan kayıtlar vesilesi ile sadece Alauddevle Bey'in vakıflarını tespit edebilmekteyiz. Söz konusu vakıfları bize en iyi intikal ettiren bu kayıtlar; Alauddevle Bey'in vakfiyeleri ve Maraş'ın 1525'de ilk defa yapılan tahrir kayıtlarıdır. Alauddevle Bey 906/1500 ve 916/1510 tarihli vakfiyeleri ile Maraş'ta yaptırdığı hayrî vakıflarının ve bunlara bağlı musteğallat ve müsakkafâtını kadı huzurunda tescil ettirmiştir. Bu tescilin devamı niteliğinde olan kayıtlarda Osmanlılar zamanında yapılan tahrir ve evkaf kayıtlarıdır.

Zülkadir Beyliği zamanında yapılan hayrî vakıfları şöyle sıralayabiliriz: Nasuriddin Mehmed Bey Maraş'ta bir cami ve bir de medrese yaptırmıştır⁴. Alauddevle Bey ise, imaret-i Nebeviyye; Nebeviyye, Bağdadiye, Taş (Rad) Medreseleri ile bir çok zaviye ve tekke

² Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VA), *Vakfiye Defteri (VKD)*, Nr. 590, s.105-109; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Vakfiyeler Tasnifi (VKF)*, Nr. 9/7.

³ BOA, *VKF*, Nr. 9/7.

⁴ Vamık Şükrü, *Tarih-i Evkaf-ı Ümem*, c.III, (İstanbul Ün.Hukuk Fak. Kütüphanesi Yazmalar No, 5417), s.741.

yaptırmıştır⁵. Şahruh Bey ve Alauddevle Bey'in eşi Şemse Hatun adına da Maraş'ta önemli vakıflar yaptırmıştır.

Osmanlılar zamanında ilk defa 1525'de yapılan tahrir gerçekte Zülkadir Beyliği devrindeki şehrin sosyal ve iktisadî hayatını yansıtmaktadır. Çünkü bir yerin fethinden hemen sonra bu yönüyle ani bir değişiklik olmayacağı açıktır. Zülkadir Beyliği'nin Müslüman bir beylik olması da kültürel benzerliği ortaya çıkarmış, bu nedenle kısa sürede bir farklılık söz konusu olmamıştır.

Yukarıdaki durum göz önünde tutulduğunda 1525'de yapılan tespitlere göre, Zülkadir Beyliği'nin son zamanları ile Osmanlı Devleti'nin fethinden hemen sonraki devrede Zülkadir Beyliği'nin merkezi olan Maraş'daki vakıf gelirleri, eyaletin toplam gelirlerinin % 5'ini oluşturduğu görülmektedir. Ancak bu oran Maraş merkez kazası ile eyalete bağlı diğer kazalar için farklılıklar göstermektedir. 1525'de her bir kazanın vakıf gelirinin toplam gelirin oranı ele alınacak olursa, Maraş'ın vakıf gelirinin toplam gelirin oranı % 2,45'tir. Bu oran Elbistan da % 4,9, Zamantı'da % 8,75, Kars-ı Zülkadriye (Kadirli)'de % 1,03'dür⁶. Ömer Lütfü Barkan da Zülkadriye Eyaleti vakıf gelirlerinin 1527- 1528 yıllarında eyaletin toplam gelirlerine oranının % 5 olduğunu tespit etmiştir⁷. Bizim 1525 yılı ve öncesine ait tespitlerimiz de onun bu tespitleri ile yaklaşık olarak uyum sağlamaktadır. Ancak anlaşıldığı kadarı ile 1525'den sonra oran % l'lik bir artış göstermiştir.

1525 yılı tahririne göre, Zülkadirli Beyliği döneminde Maraş merkezine bağlı yerlerde vakıf müsteğallat ve müsakkafatı 5 köy, 16 mezraa, 36 dükkan, 4 değirmen, 12 bağ, 8 parça arazi, 1 bezzazistan, 1 hamam, 67 hane ve 1 çiftlikten ibarettir. Bunların toplam vakıf geliri 91103 akçedir. Maraş merkez kazasının toplam geliri ise 3 715 273 akçedir. Bu devrede eyaletin vakıf gelirlerinin toplam gelirlerine oranı ise % 4,28'tir⁸.

I- DİNİ VAKIFLAR (CAMİLER)

1-Ulu Cami

Kahramanmaraş'ın merkezinde bulunan Ulu Cami, yörenin diğer tarihî yapıları gibi zaman zaman görmüş olduğu tamirâtlarla

⁵ VA., VKD., Nr. 590, s.105 vd; BOA, VKF, Nr. 9/7.

⁶ BOA, *Tapu Tahrir Defteri (TTD.)*, Nr. 998, s.463, 481, 542, 578.

⁷ Ömer Lütfü Barkan-Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıflar Tahrir Defteri*, İstanbul 1970, s. XVII.

⁸ BOA, TTD, Nr. 998, s.463, 578.

aslından uzaklaşmış bir haldedir. Buna rağmen, caminin minaresi, taç mahalli ve sair yerleri aslı yapısını muhafaza etmektedir. Bazı sanat tarihçileri caminin kiliseden bozma olduğunu söyleşeler de, Alauddevle Bey'e ait vakfiyelerde, arşiv belgelerinde ve Ulu Cami kitabesinde eseri Alauddevle Bey'in yaptırdığı açıkça kayıtlıdır⁹.

Tarihî yapılarda kitabeler en önemli bir belge niteliği taşımaktadır. Bu itibarla kitabeler ana kaynak sayılırlar. Ulu Cami'nin kitabesi de, caminin kim tarafından ve ne zaman yaptırdığını gösteren önemli bir belgedir. Camiyi yaptıran ve yapılış tarihini veren Arapça kitabenin aynen tercümesini veriyoruz: *Bu mübarek cami Sultan Melik Eşref Kansu el-Gavri zamanında alim, Senedü'l-ümerâ, Avnü'l-ümme, Nuru'd-devle, Gavsü'l-mille, Hüsamü'd-din, Emiru'l-müminin Alauddevle bin Süleyman Zülkadir es-Sasanî tarafından yaptırılmıştır. Sevabını da babası Emir Süleyman bin Zülkadir'in -Allah O'na mağfiret eylesin- ruhuna bağışlamıştır. Sene 907.* Kitabenin tarihinden ve içindeki ifadelerden de açıkça anlaşıldığı üzere, Memluklu sultanı Kansu Gavri zamanında yaptırılmıştır¹⁰.

Alauddevle Bey'in camiden hasıl olan sevabı babası Süleyman Bey'e bağışlaması, bir takım kaynaklarda camiye Süleyman Bey Cami denmesi ve kitabede Süleyman Bey'in adının zikredilmesi, bazı araştırmacıların caminin Süleyman Bey tarafından yaptırıldığı kanatını edinmelerine neden olmuştur. Oysa Alauddevle Bey'e ait vakfiyelerde ve sair arşiv belgelerinde caminin bânisi olarak Alauddevle Bey gösterilmektedir¹¹.

TABLO I. Ulu Cami'nin Çeşitli Tarihlerde Gelirini Gösterir Tablo

No	906/1500	932/1525 (Akçe)	970/1563 (Akçe)	1271-1272/1854-1857 A'sar hasılatı (Kuruş)
1	Uzunoluk'da bir değirmen	2000	3040	Beylik Hopuru Karyesi 3364
2	Boş bir arsa	750	750	Geyiksazı Karyesi 3550

⁹ M. Zafer Bayburtluoğlu, "Kahramanmaraş'ta Bir Gurup Dulkadiroğlu Yapısı", *VD.*, Ankara 1973, S. X, s.237; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.119.

¹⁰ Kansu Gavri 906/1500 tarihinde I.Tumanbay'ın ölümü üzerine 60 yaşında olduğu halde Memlukluların sultanı olmuştur. (bkz. M. Sobernheim, "Kansu" md., *IA*, c.VI, s.162; Muzaffer Erdoğan, "Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri", *Vakıflar Dergisi (VD.)*, İstanbul 1968, c.VII, s.162.

¹¹ Yinanç, *a.g.e.*, s.119; VA, *VKD.*, Nr. 590; BOA, *VKF.*, Nr. 9/7; BOA, *Cevdet Mearif*, Nr. 6411.

3	Pınarbaşı Karyesi	6011	13252	Karaca Karyesi 29000
4	Tavşan Tepesi Mezrası	1782	1782	Deve Hopuru Karyesi 16025
5	Bey Hopuru Mezrası	512	512	Vakfın bahçesi 3360
6	Maraş Bedestanı'nın yarısı	1000	---	Maraş Arasası'nın vakıf hissesi geliri 24725
7	Armut Alanı Mezrası	576	628	Elmalar Kömeç Karyesi 3380
8	Snbürtü Mezrası	-----	----	Karadere karyesi 1050
9	Küstan Mezrası	----	-----	Elbistan'da tevliyet bedeli 2134
10	Çaykale Mezrası	-----	Çaykışla Mez.	Perakende a'şar hasılatı 1055
11	Kandil Mezrası	-----	Kandil Mez.	-----
12	Akdere Mezrası	-----	Akdere Mez.	-----
13	Kızıltepe Mez.	-----	Kızıltepe Mez.	-----
14	Yenice Kale'de Pirce(?) gediği	-----	-----	-----
15	Kefer'de Kibardil Mez.	-----	Ahır Dağı dibinden çıkan bir su	-----
16	Maraş Çarşısı'nda 19 dükkan	Maraş Çarşısı'nda 8 dük. 480	Maraş Çarşısı'nda 10 dük. 550	-----
17	Erüklüce Karyesi	-----	Erüklüce Mez. 250	-----
18	Muslu Alanı Karyesi	Pirizam(?) Kary. 1 çiftlik 250	Kalecik Mez.	-----
19	Başkonuş Mez.	Gerger Kar. 1 Zemin 195	Çoban Sektüsü Mez.	-----
20	İmalu Mez.	2 dük. 360	360	-----
21	Meydan Mez.	-----	3 dükkan 180	-----
22	Kamalak Mez.	-----	1 arsa ve 1 bağ 550	-----
23	Yenicakaleye bağlı Berceli'de evler.	-----	1 arsa 700	-----
24	Zeytun'a bağlı Alikayası Mez.	-----	Bertiz'de bir çiftlik	-----

TABLO II. Ulu Cami'nin 1271-1272/1854-1856 Yılları Arasındaki Muhasebesi

Ulu Cami'nin 1271-1272 yıllarında toplam geliri	47209
Ulu Cami'nin 1271-1272 yıllarında toplam gideri	20777
1271-1272 yıllarında Evkâf-ı Humâyun Hazinesine aktarılan meblağ	6608
Giderler haricinde artıp da Maraş Mal Sandığına konan meblağ	19824

2-Hatuniye (Şemse Hatun) Cami

Hatuniye Cami, Osmanlı Devleti zamanında kendi adıyla anılan daha sonra ise Kurtuluş Mahallesi adı ile bilinen mahallede bulunmaktadır. Alaüddevle Bey tarafından 906/1500 tarihinde veya daha önceki bir tarihte hanımı Şemse-Mah adına yaptırılmıştır. Cami zaman zaman tamir edilmesi nedeniyle büyük ölçüde aslı yapısını yitirmiştir¹².

XVII.yüzyılın ortalarında Maraş'a gelen Evliya Çelebi de, Hatuniye Cami hakkında bilgi vermektedir. Onun seyahatnamesinde kaydetmiş olduğu bilgiye göre, caminin Arapça kitabesinde şu ifadeler bulunmaktadır: *Ammere hazihi 'l-cami 'l-mübarek Şemse Mah Hatun binti Rüstem bin Nasiruddin bin Zeynelabidin sene ...*¹³

Bu gün varlığını devam ettiren camini gerek mekan yapısı, gerek kitabesi ve gerekse arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla imareti ve medresesi ile birlikte bir külliye oluşturduğu anlaşılmaktadır¹⁴.

Hatuniye Cami'nin vakıf gelirleri, genellikle medresesi ile birlikte tahsis edilmiştir. 1563 tarihli tahrirde vakıf gelirlerinden bazılarının cami adına, bazılarının medrese adına, bir kısmının da her ikisi adına kaydedildiği görülmektedir. Cami adına kaydedilenlerin, Bolu ve Beybincilü köylerinin 1/4 olduğu kayıtlıdır¹⁵. Caminin gelirleri aynı adla anılan medrese ile birlikte kaydedilmiş olduğundan medrese kısmında yazılmıştır¹⁶.

Cami halen ibadete açıktır. Görmüş olduğu tamiratlar sonucunda aslı yapısını kaybetmiştir. Ancak bir takım özellikleri ile yine de Zülcadir Beyliği mimarisini hatırlatmaktadır.

¹² Bayburtluoğlu, *a.g.m.*, s. 241.

¹³ Evliya Çelebi, *Seyhatname*, İstanbul 1935, c.IX, s.347.

¹⁴ BOA, *Cevdet Evkaf*, Nr. 8202; BOA, *Cevdet Mearif*, Nr. 8746; BOA, *İbnulemin Tevcihat*, Nr.2470; Atalay, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁵ Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defterleri (1563)* c.I, Ankara 1988, s.354; Yinanç, *a.g.e.*, s.121.

¹⁶ Bkz. Şemse Hatun Medresesi.

3 -Şazi (Şadi) Bey Cami

Bir çok defa tamirat geçirmiş ve 1960'lı yıllarda sökülerek tamamen yenilenmiştir. Camin minaresi aslı yapısını korumaktadır. Minaresinde bulunan kitabesinden anlaşıldığına göre minare Şazi Bey zamanından sonra yaptırılmıştır. İki satırlık kitabede şu ibareler kayıtlıdır: *Minare-i dil-keş ezana makam; Bin yüz yirmi'de oldu tamam*. Buna göre minarenin yapılış tarihi 1120/1708'dir. Evliya Çelebi de bu camiyi Maraş'ın önemli camileri arasında göstermektedir¹⁷.

Zülkadir Beyliği zamanında yapılan cami adından da anlaşılacağı gibi Şazi Bey adında bir şahıs tarafından yaptırılmıştır. Şazi Bey, Alauddevle Bey zamanında yaşamış ve onun komutanlığını yapmıştır. Alauddevle Bey'in 1500 tarihinde II. Bayezit'e yardımcı olmak niyeti ile Modon savaşına gönderdiği komutanlarından¹⁸.

Arşiv belgelerinden ve sair kaynaklardan anlaşıldığına göre, Şazi Bey, caminin yanında bir medrese de yaptırmıştır. Ancak 1920'li yıllarda mevcut olan medrese günümüze kadar ulaşmamıştır¹⁹.

Vamık Şükrü, medresenin 1119/1707 tarihinde harap olduğunu belirtmektedir. Ancak Maraş Müftüsü Ali Efendi tarafından tamir edilerek, yeniden faaliyete geçirilmiştir. Bu nedenle külliye Şazi Bey ve Müftü Ali Efendi adıyla tanınmıştır²⁰. Müftü Ali Efendi'nin mezarı da halen faaliyetini devam ettirmekte olan caminin giriş kapısının sol tarafındadır.

Şazi Bey yaptırmış olduğu cami adına vakıf kurarak bu vakfa gelir getirecek bazı akarlarını vakfetmiştir. 1563 tarihinde Şazi Bey Cami'nin vakıfları şunlardır:

1- Maraş'ın alt tarafında bulunan, Şazi Bey Değirmeni adıyla bilinen ve 1250 akçelik yıllık geliri olan bir değirmen.

2- Adı geçen değirmenin yanında yıllık geliri 500 akçe olan bir arazi.

3- Aynı değirmenin yanında bulunan yıllık geliri 800 akçe olan bir nar bahçesinin yarısı.

4- Çelebi bin Gafil Hacı olarak bilinen, 1500 akçe yıllık geliri olan muhtelif meyve ağaçlarının bulunduğu bir bahçe.

¹⁷ Evliya Çelebi, *a.g.e.*, c.IX, s.347.

¹⁸ Vamık Şükrü, *a.g.e.*, c.III, s.758; Yinanç, *a.g.e.*, s.88.

¹⁹ Besim Atalay, *Maraş'ın Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1339, s.154.

²⁰ V.Şükrü, *a.g.e.*, c.III, s.758.

5- Caminin yanında bulunan yıllık geliri 383 akçe olan bir ziraat arazisi.

6- Yıllık geliri 150 akçe olan harab olmuş dükkanlar.

7- Gülü Karacalu'da 500 akçe yıllık gelirli bir ziraat arazisi.

8- 600 akçe yıllık geliri olan muhtelif meyve ağaçları.

9- 64 akçe yıllık geliri olan boş bir arazi²¹.

4- Boğazkesen Cami

Zülkadir Beyliği zamanından bu güne kadar büyük ölçüde aslı yapısını muhafaza ederek gelen camilerdendir. İki derenin kesiştiği bir noktada bulunması dolayısıyla Boğazkesen adı ile tanınmıştır. Bulunduğu mahalleye de onun adı verilmiş, ancak daha sonra bu mahalleye Ekmekçi Mahallesi adı verilmiştir. Cami Zülkadir Beyliği'ne ait Maraş'ta bulunan mimari eserlerin en güzel örneklerinden biridir. Alauddevle Bey'in Ekmekçi başısı Ali Ağa tarafından yaptırılmış ve adına vakıf kurulmuştur²². Ancak vakfiyesi tespit edilememiştir. 1247/1831 tarihli bir kayda göre, cami hem Ekmekçi Camii, hem de Ali Mescidi adı ile bilinmekteydi. Bu tarihte caminin vakfının da faal olduğu anlaşılmaktadır²³.

1293/1876 tarihli bir mahkeme ilamındaki kayıtlardan vakıfları hakkında bir fikir edinmek mümkün olmaktadır. Buna göre:

1- Cıgıcı Mahallesinde 634 zira²⁴ arsa üzerinde önceden yaptırılmış bir bardakçı dükkanı,

2- 1293/1876 tarihi itibarıyla üç kapısı bulunan, Arasta adı ile bilinen, zahire pazarının binası, vakfın gelir getiren müsakkafatı arasındadır²⁵.

II- EĞİTİME YÖNELİK VAKIFLAR (MEDRESELER)

1- Bağdadiyye(-i Kübrâ) Medresesi

Bağdadiyye Medresesi Alauddevle Bey'in Maraş'ta yaptırdığı medreselerden biridir. Bu Medresenin Ulu Caminin kuzeyinde olduğu, 906/1500 tarihli vakfiyede ve daha sonraki şerhiye sicillerinde açıkça

²¹ Yinanç-Elibüyük, *a.g.e.*, c.I, s.39, 40.

²² *Maraş Şerhiye Sicilleri*, Nr. 233, s.23.

²³ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, *Şahsiyet Kayıt Defteri(ŞD.)*, Nr.167, sır.2360.

²⁴ 1 zira'= 75 veya 90 sentimdir.

²⁵ VA, ŞD., Nr.167, sır.2360.

ifade edilmektedir²⁶. Maraş'ta bulunan medreselerin belki de en işlek ve en uzun ömürlü olanlarından. XX. yüzyılın ilk çeyreğinde, Besim Atalay'ın Maraş hakkında verdiği bilgilere göre, burada bulunan medreselerden en önde gelen beş medreseden birisi Bağdadiyye Medresesi idi²⁷. Günümüzde söz konusu bu medresenin her hangi bir kalıntısına rastlanmamaktadır.

Önce vakfiyelerde adı geçen vakıf gelir kaynaklarını tespit edip, daha sonra da tahrir defterlerinde Bağdadiyye Medresenin vakıf gelirlerini kaydedeceğiz.

1- Zimmi karyelerinden Yenicekale karyesinin cizyesi.

2- Yılangöz karyesi.

3- Üngüd yakınındaki Hasis Tepesi Mezrasının şer'i ve örfi rüsumunun tamamı.

4- İrtıl Karyesi'nin yarısı ve aynı köyde bulunan iki değirmen ve pirinç tarlaları.

5- Maraş Bedestanı'nın batısında on dükkan.

6- Maraş'ta bulunan Halkalı Cemaatı'nın adet-i ağnam ve sair rüsumları (bu maddedeki gelirler Bağdadiyye Medresesi'nin talebele-rine tahsis edilmiştir).

7- Maraş'ta Keşferciyân (Ayakkabıcılar) çarşısında on iki dükkan icarı.

1525 tarihli tapu tahrir defterinde Bağdadiyye Medresesi'nden bahsedilmemekle beraber, 1563 tarihli defterde medresenin vakıfları ve gelirleri tek tek belirtilmiştir. Buna göre;

1- Maraş'taki Bedesten'e bitişik beş dükkan. Yıllık geliri: 750 akçe²⁸,

2- Akçakoyunlu, Yusuf Haculu ve sair cemaatların ziraat edip kışladıkları Hasan Tepesi Mezrası'nın gelirinin yarısı²⁹.

3- Zimmilerin ziraat ettikleri, Yenicekale nahiyesine bağlı Tikveşli karyesinin yarısı³⁰.

²⁶ VA, VKD., Nr. 590, s.106; Maraş Şer. Sic. Nr. 230, s.27.

²⁷ B. Atalay, a.g.e, s.154.

²⁸ Yinanç-Elibüyük, a.g.e., c. I, s. 38.

²⁹ Yinanç-Elibüyük, a.g.e., c. I, s. 80.

³⁰ Yinanç-Elibüyük, a.g.e., c. I, s. 290.

2- Nebeviyye Medresesi

Medresenin 906/1500 tarihli vakfiyesine göre, Alauddevle Bey tarafından yaptırılmıştır. Bu vakfiyede medresenin İmare-i Nebeviyye'ye bitişik olduğu ve onun Ulu Cami'nin kuzeyinde bulunduğu açıkça ifade edilmektedir. İmare-i Nebeviyye'nin yanında bulunması nedeni ile *İmare-i Nebeviyye Medresesi* adı ile de tanınmıştır. Yine bu nedenle muhtelif belgelerde bazen *Nebeviyye Medresesi*, bazen de *İmare-i Nebeviyye Medresesi* şeklinde geçmektedir³¹. Aynı tarihli vakfiyede vakıf gelirleri şu şekilde gösterilmektedir:

1-Sınırları belirli olan Heyk Tepesi Mezrası'nın tamamı,

2-Üngüd Karyesi yakınındaki Kazmaburnu adı ile bilinen araziler, ayrıca Üngüd Karyesi'nde Aydoğan, Deliklitaş ve Seki Kışlası adları ile bilinen yıllık 250 akçelik geliri olan araziler,

3-İmalu Karyesi'ndeki bir değirmenin geliri,

4-Şakirdoğlu Değirmeni olarak bilinen Maraş'taki bir değirmenin geliri. Bu değirmenin Nebeviyye Medresesi vakfı olduğu 1563 tarihli tapu tahrir defterinde de kayıtlıdır ve yıllık geliri de 1500 akçe olduğu belirtilmiştir.

5- Kazantepe Köyü ile mezralarının cizye ve sair rüsumu,

6- Ceyhan suyundan sulanan pirinç tarlalarının gelirinden 120 Eşrefi para³².

Alauddevle Bey, birinci vakfiyesinin tescilinden sonra yapmış olduğu vakıfları da 916/1510 tarihli vakfiyesi ile mahkemeye tescil ettirmiştir. Buna göre yeni vakıfları şöyledir:

1- Maraş'a bağlı Kirman köyünün tamamı,

2- Zeytun Kaplıcalarının geliri,

3-Zeytun'un cizye gelirlerinden 20 Eşrefi lira,

4- Medresenin talebeleri için Maraş Bezzazistanının kıst gelirinden 5 Eşrefi lira, geri kalanı ise ulemaya tahsis edilmiştir. Vakıf sahih, şeri, müseccel, sarıhan habs edilmiş ve lazım vakıflardandır³³.

1563 tarihli tahrir defterinde, vakfiyelerinde adı geçmeyen Kösece köy veya Köprü ağzı adı ile bilinen köy ile birlikte Taşlı Seki ve

³¹ VA., VKD., Nr. 590, s.105.

³² VA., VKD., Nr. 590, s.106; Yinanç-Elibüyük, a.g.e., c. I, s. 38, 51.

³³ BOA., *Vakfiyeler Tasnifi (VKF)*, Nr. 9/7.

Kara Sevmez köyünün gelirinin Medreseye ait olduğu ve bu tarihte 2914 akçe geliri olduğu, ayrıca Heyk karyesinde Küçük dere yakınında 2113 akçe geliri olan bir arazi parçasının medresenin gelirleri arasında olduğu kaydedilmiştir³⁴.

3- Bektutiye (Kadı) Medresesi Ve Cami

Alaudevle Bey'in dedesi Nasiruddin Mehmed Bey tarafından XV. asrın ilk çeyreğinde yaptırılmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Zülkadir Beyliği zamanında Maraş'ta yaptırılan ilk medresedir. Alaudevle Bey bu medreseyi tamir ettirerek yanına bir de mescit yaptırmıştır. Bu haliyle mescit ve medresesi ile bir külliye haline getirilmiştir³⁵.

Bu gün Maraş'ta Sütçü İmam Çeşmesi'nin kuzey batısında Bektutiye adını taşıyan bir mescit bulunmaktadır. Bu mescit günümüzde Çınarlı Cami adı ile de tanınmaktadır. Fakat mescidin etrafında medreseye benzer bir yapı ya da bir kalıntı mevcut değildir. Ancak mescidin yanında bulunan medrese binasının daha sonra yıkılarak izini kaybettiirdiği düşünülebilir.

Alaudevle Bey'in elimizde bulunan 906/1500 tarihli vakfiyesinde medrese, *Kadı Medresesi* adı ile kaydedilmiş iken, 916/1510 tarihli vakfiyede ise, *Bektutiye Medresesi* şeklinde kaydedilmiştir. 906/1500 tarihli vakfiyede medreseye Bektutlu Cemaati'nin hizmet ettiğinden de bahsedilmektedir. Vakfiyelerden, tapu tahrir defterlerinden ve sair arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarı ile medreseyi yaptıran Nasiruddin Mehmed Bey'in bu eserine Kadı Medresesi adım vermiş daha sonra medreseye hizmet eden Bektutlu Cemaati'nin adını almıştır³⁶.

Medreseyi yaptran Nasiruddin Mehmed Bey, Alaudevle Bey'in 916/1510 tarihli vakfiyesinden öğrendiğimize göre, buraya vakıf gelirleri de tahsis etmiştir. Bu gelirlerle ilgili vakfiyesi hakkında

³⁴ Yinanç-Elibüyük, *a.g.e.*, c.I, s.77, 302.

³⁵ Vamık Şükrü, *a.g.e.*, c.III, s.747; Yinanç, *a.g.e.*, s.128.

³⁶ VA, *VKD.*, Nr.590, s.106; BOA, *VKF.*, Nr.9/7; BOA, *TTD.*, Nr, 998, s.467. Tahrir kayıtlarından anlaşıldığına göre, Alaudevle Bey Bektutlu Cemaatine özel bir alaka duyması nedeniyle Kadı Medresesi'nin adını değiştirerek Bektutiye Medresesi adını vermiş ve bu medresenin hizmetkarlığına adı geçen cemaati tayin etmiştir. Ayrıca babası Süleyman Bey'in ruhuna Kur'an okuması karşılığında yine aynı cemaattan Ahmed bin Bektut adlı şahsa İlgıdın, Meydan, Kamalak ve (adını okuyamadığımız bir mezrayı) vakfetmiştir. 1525'de Bektutlu Cemaati'nin toplam otuzbir hanelik vergi nüfusu, bir imam ve bir kethudadan ibaret olduğu kaydedilmiştir.

günümüzde her hangi bir bilgi yoktur. Ancak Alauddevle Bey'in vakfiyelerinde kaydedilmiş olan vakıflardan bir kısmının Nasiruddin Mehmed Bey tarafından yaptırıldığı adı geçen vakfiyelerde açıkça belirtilmiştir.

TABLO III. XVI. Yüzyılda Bektutiye Cami ve Medresesi Vakıfları

No	906/1500	916/1510	932/1525	970/1563
1	Güvercinlik Karyesi	Güvercinlik Karyesi	Güvercinlik Karyesi Yıllık hasılatı 11133 + 10014 akçe	Güvercinlik Karyesi Yıllık hasılatı 12299 akçe
2	Çağırğan Suyu	Çağırğan Suyu		
3	Karahayıt Nahiyesi	Karapınar Mezrası		
4	Urban Nahiyesindeki İrtıl Suyu	Urban Nahiyesindeki İrtıl Suyu		
5	Elbistan'da bulunan Aynularus Karyesi	Elbistan'da bulunan Aynularus Karyesi		
6	Bektutlu ve Ekrad Cemaatinin adet-i ağnam ve sair rüsumları	Bektutlu ve Ekrad Cemaatinin adet-i ağnam ve sair rüsumları	Maraş Bedesteninin yanındaki 750 akçe yıllık gelirli beş dükkan	Maraş Bedesteninin yanında 750 akçe yıllık gelirli beş dükkan
7		Kilisecik Mezrası		

4- Taş (Rad) Medresesi

Taş Medrese, çeşitli tamirâtlar geçirmesine rağmen, Maraş merkezinde, Zülkadir Beyliği zamanından günümüze kadar gelen tek medrese binasıdır. Ulu Cami'nin kuzeyinde bulunmaktadır. Eski kayıtlara göre, Taş Medresenin bulunduğu yere Köprübaşı denilirdi. Bulunduğu yer itibarıyla eskiden olduğu gibi bu gün de şehrin merkezi sayılan bir konumdadır. Her ne kadar bazı eserlerde Taş Medreseyi yapanın kimliği hakkında tereddütler varsa da,³⁷ Alauddevle Bey'e ait vakfiyelerde açıkça Taş Medreseyi yaptırmanın kendisi olduğu ifade edilmektedir.³⁸

³⁷ *Maraş İl Yıllığı, 1967*, s.223; Bayburtluoğlu, *a.g.m.*, s.246.

³⁸ VA, VKD., Nr.590, s.106; BOA, VKF., Nr. 9/7.

Alauddevle Bey'in 906/1500 tarihli ilk vakfiyesinde Taş Medrese'den ve vakıflarından bahsedilmektedir. Buna göre, söz konusu medrese, 1500 tarihinden önce yaptırılmıştır. Ancak Medrese'nin mevcut herhangi bir kitabesi mevcut olmadığından yapılış tarihini kesin olarak tespit etmek zordur.³⁹

Gerek 906/1500 tarihli Alauddevle Bey vakfiyesinde ve gerekse Vâmık Şükrü Bey'in Tarih-i Evkâf-ı Ümem adlı yazma eserinde Taş Medrese'nin diğer bir adının da, Rad Medresesi olduğu kayıtlıdır. Her iki kaynakta da *Taş ve Rad Medresesi* adı ile geçmektedir.⁴⁰

TABLO IV. XVI. Yüzyıl Tahrir Kayıtlarına Göre, Taş Medrese'nin Vakıf Gelirleri

No	906/1500	916/1510	932/1525	971/1563
1	Venk Köyü	Venk Köyü	Külahdarân Pazarında 1500 akçe geliri olan 10 dükkan	250 akçe geliri olan bir arazi
2	Venk Köyünde bir değirmen	Venk Köyünde bir değirmen	250 akçe geliri olan bir değirmen	1250 akçe geliri olan bir değirmen
3	Karahayit Nahiyesinin Pirinç Tarlaları	Karahayit Nahiyesinde Pirinç Tarlaları	710 akçe geliri olan bir arazi	13093 akçe geliri olan Venk Köyü
4	Karahayıtta bir mezra	—	İmam ve müderrise bir ev	710 akçe geliri olan Ayrıltı Mezrası
5	Maraş Bezzazistanının Yarısı	Maraş Bezzazistanının Yarısı		250 akçe geliri olan Adaca Mezrası
6	—	Zeytun Köyünün Zimmi Bağları		710 akçe geliri olan Çınarcık Mezrası
7				256 akçe geliri olan Küredialtı Mezrası
8				448 akçe geliri olan Sultan Bağı Mezrası

³⁹ VA, *VKD.*, Nr.590, s.106. Medrese'nin türbesine giriş kapısının kemeri üzerinde bir kitabesi, daha doğrusu bir kitabe kalıntısı vardır. Bu kitabe iki parça halindedir, ancak hiç okunamamaktadır.

⁴⁰ Gös. yer; V.Şükrü, *a.g.e.*, c.III, s.747; Cahit Baltacı Taş Medrese'nin Bektutiye Medresesi olduğunu ifade etmektedir. Cahit Baltacı'dan iktibas eden Hamza Gündoğdu da aynı yanlışlı tekrarlayarak, bir de Bektutiye ile Bağdadiye Medresesi'nin aynı ve bunların da Taş Medrese olduğunu söylemekle yanlışlı biraz daha derinleştirmiştir. Her ne kadar Bağdadiye ve Bektutiye Medreselerinin binaları günümüze kadar gelmemiş ise de, bunların her birisi ayrı ayrı birer medresedirler. (bkz. Cahit Baltacı, *XV. ve XVI.Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s.560; Hamza Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, Ankara 1986, s.44.)

				Sultan Bağı Mezrası
9				266 akçe geliri olan Kulca Mezrası

5- Şemse Hatun Medresesi

Şemse Hatun Medresesi, Alauddevle Bey'in eşi Şemse Hatun adına yaptırılmıştır. Medrese, alan itibarıyla 216 metrekaredir. Alt ve üst olmak üzere sekiz oda ve bir dershaneden ibarettir. Bu gün Kurtuluş Mahallesinde faaliyette bulunan cami ile birlikte medrese bir külliye oluşturmaktaydı.⁴¹ Medrese 1920'li yıllara kadar faaliyetine devam etmiştir.⁴²

TABLO V. XVI. Yüzyılda Şemse Hatun Medresesi'nin Vakıfları

No	Vakıflar Adı	906/1500	932/1525	971/1563
1	Maraş Pazarı yakınında bulunan Hatun Hamamının Kısıt vergisi	? ⁴³	5000	9600
2	Hatun Hamamı yanında sekiz (Tahrirler esnasında 14) dükkan	?	2100	2100
3	Maraş Pazarı yanında altı dükkan	?	44	
4	Taçduman Pınarı'nın yarısı	?		
5	Hacı Ali'nin bostanının yanında bulunan bir arazi	?	-	30
6	Fırız Kalesinde bir bağ	?		
7	Erbez Köyünün yarısı	?		
8	Hatun Mezrasında bir bağ	?		
9	Zillihan Köyünün 1/4'i	?		
10	Aynularus'da bir değirmen, bir bahçe ve bir arazi	?	-	40
11	Ekiz Köyünün yarısı	?		
12	Köşkerler Çarşısında iki dükkan		150	150
13	Katib Hayreddin'in Evinin yanında bulunan nar ağaçlarının hasılatı	-	-	30
14	Bir Değirmen			Harab

III- SOSYAL VAKIFLAR

1-İmaret-i Nebeviyye

İmaret, medrese talebelerine, fakirlere ve yolculara yemek pişirilerek dağıtılan müesseselerdir. Bu müesseselerin gelir kaynakları yapılan vakıflardır. İmaretlerden kimlerin yararlanacağı ve imaret-

⁴¹ Atalay, a.g.e., s.154; Yinanç, a.g.e.,s.129.

⁴² Atalay, gös, yer.

⁴³ ? işareti adı geçen vakıfların mevcut olduğunu, ancak gelir miktarının belirtilmediğini göstermektedir.

⁴⁴ - işareti adı geçen vakıfların mevcut olmadığını göstermektedir.

hanenin çalışması genellikle vâkıflar tarafından şartlara bağlanmıştır. İmaretlerden umumi olarak dört halk sınıfı yararlanırdı. Birincisi; Medrese talebeleri, İkincisi; cami ve hayrât hademeleri, Üçüncüsü; memleket fukarası, Dördüncüsü; gelen misafirlerdir.⁴⁵

Müslüman Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden sonra imaret, zaviye ve sair sosyal hayır müesseselerine önem verdikleri görülmektedir. Özellikle Türk sultanların, emirlerin yaptırdıkları cami ve medreselerin yanında bir de imarethane yaptırdıkları bilinmektedir. Bir Müslüman Türk Beyi olan Alauddevle Bey de Maraş'ta yaptırmış olduğu bir çok hayri vakıflarla beraber bir de imarethane inşa ettirmiştir. İmaretin yeri vakfiyede şöyle tarif edilmektedir. Kible tarafında Ulu Cami, doğusunda yol, kuzeyi nehr-i cari (akar su), batısı aynı şekilde nehr-i cari ve meşayih, ulemâ ve gelen fakir misafirlere ayrılan evler, odalar ve hayvanları için ahırlar bulunmaktadır. Bu tarifden de anlaşılacağı gibi imaretin yeri Ulu Caminin kuzeyinde bu gün abdestlik olarak kullanılan yerdir.⁴⁶ Bazı kayıtlara göre, imaret 1339/ 1920'li yıllarda harabe halinde idi. Sadece dış kapısının kemeri ayakta kalmış olan imaretin kitabesi, kemerin üzerinde yer alıp 917/1511 tarihini göstermekteydi.⁴⁷ Şu anda bu kalıntılardan da hiç bir iz yoktur.

TABLO VI. İmaret-i Nebeviyye Vakıfları

No	Vakfın Adı	1500	1510	1525	1563	1854
1	Vakıf Hanın yanındaki arazi	?	-	-	-	-
2	Hopur Köyü ve Mezraları	?	?	500 (köy)	3331	3364
3	Karaağaç Köyü	?(Yarısı)	?	5300	5300	-
4	Öküzalanı Mezraları	?	?	-	1200 (Köy)	-
5	Geyiksazı Arazisi	?	?	-	1200 (Köy)	3550 (Köy)
6	Çomak mezrası	?	-	-	-	-
7	Zeytun Kalesi Cizyesinden ayrılan hisse	10 Eşrefî	-	-	-	-
8	Zeytun'un üzüm hasılatı	?	-	-	-	-
9	Zeytun'un doğusunda	?	-	-	-	-

⁴⁵ Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İst, 1986, s.161; M.Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1983, c.II, s.61.

⁴⁶ VA, *VKD.*, Nr.590, s.105; Nazif Velikahyaoğlu, "906/1501 Tarihli Süleyman Bey Oğlu Alauddevle Vakfiyesi", *Sütçü İmam*, S. VI, Ankara 1993, s. 28.

⁴⁷ Atalay, *a.g.e.*, s.54.

	bulunan Bey Bağı arazi- sinde 100 zeytin ağacı					
10	Güvercinlikte pirinç tarlaları	?	-	-	-	-
11	Kayeseri'nin Palas Köyü ile Gökin Mezralarının yarısı	?	-	-	-	-
12	Bir Bağ	-	-	-	500	-
13	Bir Arsa	-	-	-	30	-
14	Bir Dükkan yeri	-	-	-	50	-
15	Karaca Köy	-	-	-	-	29000
16	Muhtelif yerlerin aşar bedeli	-	-	-	-	17500

2- Yemen Baba Tekkesi

Alauddevle Bey tarafından yaptırıldığı anlaşılan Yemen Baba Tekkesi 1900'lü yıllara kadar varlığını sürdürmüştür. Alauddevle Bey'e ait vakfiyelerde tekkenin kaydı yoktur. 1305/1887 yılında Yemen Baba Tekke'sine yapılan nakit para vakfı dolayısıyla Tekke hakkında tafsilatlı bilgiler verilmektedir. 1315/1897 tarihli Maraş Şeriye Sicilinde bulunan bir arz tezkiresinde de tekke hakkında aydınlatıcı bilgiler bulunmaktadır.

Tekke'ye adını veren Yemen Baba'nın Alauddevle Bey'in zamanında yaşamış olan Türkmen alimlerinden ve Alauddevle Bey'in yakınlarından biri olduğu tahmin edilmektedir. 1285/1868 tarihli Halep Vilayeti Salnamesinde önemli makamlar sayılırken *evliya-i kiramdan Yemen Baba* adı ile kendisinden bahsedilmektedir. Ancak Maraş'ta merkadının bulunduğu yer hakkında bilgi verilmemiştir.⁴⁸ Alauddevle Bey onun adına söz konusu tekkeyi yaptırmış olabilir. Tekkenin bu günkü Maraş'ın Tekke adı verilen mevkiinde kurulmuş olması muhtemeldir. Tekke yeri hakkında kesin bir bilgi bu gün itibarıyla yoktur.

Tekkenin XIX. yüzyılda 1271-1273/1854-1856 yıllarına ait üç yıllık toplam geliri 235 kuruş idi. Bu yıllarda gelirin tamamının zaviyedara verildiği kayıtlıdır. Yine aynı süre içinde Yusuf Efendi'nin vakfın mütevellisi olduğu kaydedilmiştir.⁴⁹

1315/1897 tarihine gelindiğinde Yemen Baba Tekkesi'nin harab olduğu anlaşılmaktadır. Maraş Meclisinin mazbatası üzerine II.

⁴⁸ Halep Vilayeti Salnamesi 1285, s.189.

⁴⁹ BOA, EV., Nr.15721.

Abdulhamid, Hazine-i Hassa'dan 150 lira göndererek bu para ile tekkenin tamir edilerek, sima'hane⁵⁰ ve iki adet de oda yaptırılmıştır.⁵¹

3- Zaviyeler

a- Omuzu Güçlü Zaviyesi

Alaüddevle Bey'in Maraş'ta yaptırdığı zaviyelerdendir. Maraş'ın merkezinde kurulmuş olduğu bilinmekle beraber hangi mahallede bulunduğunu tespit edemedik. 906/1500 tarihli vakfiyesine göre zaviyenin vakıfları şunlardır.

1-Zaviyenin yanında altı adet hane. 1563 yılında bu hanelerin geliri 500 akçe idi.

2-Sınırları belli bir arazi

3-Hoca Hekim dükkanlarının yanında bulunan bir dükkan. 1563 yılında bu dükkanların yıllık geliri 320 akçe idi.⁵²

⁵⁰ **Sima'hane**, Mevlevi Tekkelerinde sema yapılması için hazırlanmış olan geniş salon, divanhane demektir. (Bkz. Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, c.I-II, İstanbul 1978, s.734). Yukarıda verilen bilgilere göre, Yemen Baba Tekkesi'ni mevleviler tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır.

⁵¹ Önemine binaen Alaüddevle Bey'e ait belgenin transkribini aynen veriyoruz. *Der-i Devlet-i Mekine Arz-ı Daileridir ki; Nezâret-i Evkâf-ı Humâyun-ı Mülûkaneye mülhak Evkâftan Haleb Vilayet-i Celilesi dahilinde Medine-i Maraş'ta kâin Alaüddevle Bey'in bina ve inşa eylediği Yemen Baba Tekkesi, hal-i harabiyede bulunduğundan, Maraş Meclis-i İdaresinden bâ mazbata akt ve istirahat üzerine Hazine-i Hassa-i Şehinşahiden ihsan buyurulan yüz elli lira ile Dergah-ı Şerife-i Mezkure müceddeden bir bab Sima'hane ve iki bab hücre inşası ile hayrat-ı Hazret-i Hilafet-Penahiye ilhak ve Dergah-ı Şerif ittisalında olub, müşerref harab olan mescid-i şerif dahi eshab-ı hamîyyet ianesiyle kargir olarak müceddeden imar ve ihya olunmuş ve Tekke-i Mezkurenin vazife-i muayyene ile meşihat cihetine bâ berat-ı âlişan mutasarrıf olan Abdulğaffar Baba ibni Abdulğafur bundan beş sene akdem bilâ veled vefat edib cihet-i mezkure Mâhlul ve hizmet-i lazimesi muattala kalmış bulunduğundan meclis-i mezkur tarafından kezalik bi't-tanzim Dergah-ı Hazret-i Mevlana -Kuddise Sırrıhu'l-A'la- Post-nişini reşadettü Çelebi Efendi hazretlerine takdim olunan mazbata üzerine müşarun-ileyh hazretleri tarafından intihab buyurulub, bundan üç sene mukaddem Maraş'a i'zam buyurulan ve Dergah ve mescid-i şerif-i mezkurların bina ve inşasında ezher cihet eser-i gayret ve hizmeti görülen ve Maraş nüfus memurluğunda tahrir defterinde mukayyed ve'l-haletü hazihi kırk beş yaşında olduğu melfuf pusulada görünen ve cihet-i askeriyece bir ilişiği olmayan Mehmed Selim Dede Efendi ibni Said Efendi salabet-i dinîye ve kemalat-ı ilmiye ve edebiye ile mevsuf olub mezkur meşihat cihetine ehil ve müstehak bulunmağla, cihet-i meşihat-i mezkura mumâ-ileyh Mehmed Selim Dede uhdesine tevcih ve yedine bir kata berat-ı şerif-i âlişan sadaka ve ihsan buyurulmak ricasına bi'l-iltimas paye-i serir-i a'laya arz ve i'lam olundu. el-Emru li-men lehu'l-emr. Fî 3 Recebu'l-ferd sene 1315. (Bkz. Maraş Şer. Sic. Nr.231, s.67)*

⁵² VA, VKD., Nr.590, s.107; Yinanç-Elibüyük, a.g.e., c.I, s.39.

Omuzu Güçlü Zaviyesi'nin 1105-1106/1693-1694 yıllarında günlük 4, aylık 120 ve altı aylık 720 akçelik harcamalarının olduğu bildirilmektedir.⁵³

b- Sadulaziz Zaviyesi

Alauddevle Bey'in 906/1500 tarihli vakfiyesine göre Maraş'ın yakınında bulunmaktaydı. Daha sonraki tarihlere ait belgelerde ise, zaviyenin Maraş'ın Eski Çınarlı mevkiinde olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁴ 906/1500 tarihli vakfiyesine göre, bu vakıf sahih ve lazım vakıflar dandı. Zaviyenin vakıfları şunlardı:

1-Zaviyenin yanında bir arazi.

2-Yine zaviyenin yanında bulunan bir bağ ile birlikte meyve ağaçları.

3-Kemer Nahiyesi'nde bir değirmen.

4-Kemer'de bir arazi.⁵⁵

c- Seyyid Mazlum Zaviyesi

Alauddevle Bey'in Maraş'ta yaptırdığı sahih, lazım ve hayri vakıflardan biridir. Ulu Cami ve çevresindeki külliye yapıları binalardan biri de Seyyid Mazlum Zaviyesi'dir. Zaviyenin mutfağı, mahzeni, misafir yerleri ve kileri Ulu Cami'nin kible tarafında bulunmaktaydı. Zaviyenin tuvaletleri ise ayrı yerde idi.⁵⁶ Ancak tarif edilen yerde zaviyeye ait günümüzde her hangi bir iz kalmamıştır. 1331/1913 tarihli bir iradeye göre, bu tarihte zaviye mevcut idi, ancak faaliyette değildi. Bu nedenle vakıf gelirleri aynı irade ile Maraş'ta bulunan bazı önemli camilere verilmesi istenilmiştir.⁵⁷

TABLO VII. Seyyid Mazlum Zaviyesinin Vakıfları

No	Vakfın Adı	1500	1510	1525	1563	1854
1	Ayvacak Mezrası	? ⁵⁸	?	- ⁵⁹	-	-
2	Hıyarcık Mezrası	?	?	-	-	-
3	Yedioluk Mezrası	?	?	-	-	-

⁵³ BOA, MAD., Nr.4983, s.2; BOA, MAD., Nr.1878, s.3.

⁵⁴ BOA, C. Ev., Nr.25163.

⁵⁵ VA, VKD., Nr.590, s.107.

⁵⁶ VA, VKD., Nr.590, s.106; BOA, VKF., Nr. 9/7.

⁵⁷ BOA, İbnülemin Evkaf, Nr.7

⁵⁸ ? işareti adı geçen vakıfların mevcut olduğunu, ancak gelir miktarının belirtilmediğini göstermektedir.

⁵⁹ - işareti adı geçen vakıfların mevcut olmadığını göstermektedir.

4	Yoğunoluk Mezrası	?	?	-	-	-
5	Dişbudak Mezrası	?	?	-	-	-
6	Donuz Çığırtan Mezrası	?	?	-	-	-
7	Almacık Mezrası	?	?	-	-	-
8	Beylik Dağı	?	?	-	-	-
9	Hopur Köyü ile Bademlüce, Çağlayık ve (Sarı) Mısdıkı ⁶⁰ Mezraları(1525'de sadece köyün geliri kayıtlıdır).	?	?	1000	2000	-
10	Hartlab Köyü	?	?	-	-	-
11	Maraş'ta bir kervansaray	?	?	-	250	-
12	Bir arsa	?	?	-	-	-
13	Karacalı Köyü	-	?	-	-	-
14	Mesbur Köyü	-	?	-	-	-
15	Seyirliyân Köyü	-	?	-	-	-
16	Hopur Mezrası	-	-	1000	-	-
17	Karadere Köyünün a'şar bedeli	-	-	-	-	19500
18	Bulanık Köyünün a'şar bedeli	-	-	-	-	1850

d-İsa Baba Zaviyesi

Alauddevle Bey'in Maraş'ta yaptırdığı zaviyelerden biridir. zaviyeye yapılan vakıflar sahih ve lazımdır. Muhtemelen bu gün Divanlı Mahallesi'nde bulunan İsa Divanlı Cami'nin yanında idi. 906/1500 tarihli vakfiyesine göre, zaviyenin gelirleri şunlardır:

- 1-Has Bahçe yanında bir ziraat arazisi,
- 2-Muhtelif meyve ağaçları,
- 3-Hassa Bağı yanında bir bahçe,
- 4-Muhtelif ağaçların bulunduğu diğer bir bağ.⁶¹

1105/1693 tarihli Evkâf kayıt defterine göre, zaviyenin günlük 1, altı aylık 180 akçe gideri vardı.⁶²

⁶⁰ Bu mezraa 1563 tarihli defterin yayınlanması esnasında Mezdeki şeklinde okunmuştur. Ancak vakfiyelerde Sarı Mısdıkı şeklinde geçmektedir.

⁶¹ VA, VKD., Nr.590, s.107; Yınanç-Elibüyük, a.g.e., c.I, s.39.

⁶² BOA, MAD., Nr.4983, s.3.

e-Bum Dede Zaviyesi

Zaviyenin adı ve zaviyeye adını veren şahsın kimliği hakkında bir bilgiye rastlamadık. Alauddevle Bey'in yaptırmış olduğu zaviye, Maraş Bedesteni'nin doğusunda bulunan bir hayri vakıftır.⁶³ Zaviyeden günümüze bir iz kalmamıştır. Alauddevle Bey ve Şehsuvar Bey tarafından bu zaviyeye vakıf gelirleri tahsis edildiği bilinmektedir. Vakfiyelerin ve tahrir defterlerine göre bu gelirler şunlardan ibaretti.

1-Maraş Bedestanı'nın doğusunda Bum Dede Zaviyesi'ne bitişik on beş dükkan. 1563 tarihinde ki kayıtlara göre Şehsuvar Bey'in vakfettiği akarattın bu tarihteki geliri 600 akçe idi. Aynı tarihte dükkanların da on üç adet olduğu kayıtlıdır.

2-Bum Dede Zaviyesi yakınında bulunan bir tarla,

3-Seki Çınarı Mezrası,

4-Irtıl Nahiyesinde bir değirmen.⁶⁴

5-Zaviye'ye bitişik bir ev.⁶⁵

1105-1106/1694-1695 tarihine ait evkâf kayıt defterlerine göre zaviyenin günlük 3, aylık 120, altı aylık 720 akçe gideri vardır.⁶⁶

f-Çomak Baba Zaviyesi

Alauddevle Bey'in yaptırdığı bu zaviyenin, Maraş'ın Çomaklı Mahallesi'nde kurulmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Kaynaklara göre vakıfları şunlardır:

1-Kara Maraş Köyünde Arslanlı değirmeni olarak bilinen bir değirmen. 1563'de bu değirmenin geliri 250 akçe idi.⁶⁷

2-Zaviyenin bitişiğindeki bağ,

3-Zaviyeye yakın bir yerde bulunan bir arazi.⁶⁸

1105-1106/1694-1695 yıllarında Zaviyenin günlük 4, aylık 120, altı aylık gideri ise 720 akçe idi.⁶⁹ Daha sonraki yıllarda Zaviyenin varlığı ve faaliyeti hakkında her hangi bir belgeye rastlamadık.

⁶³ Yinanç, *a.g.e.*, s.131.

⁶⁴ VA, *VKD.*, Nr.590, s.106; BOA, *VKF.*, Nr.9/7; Yinanç-Elibüyük, *a.g.e.*, c.I, s.39.

⁶⁵ BOA, *VKF.*, Nr.9/7.

⁶⁶ BOA, *MAD.*, Nr.4983, s.2; BOA, *MAD.*, Nr.1878, s.3.

⁶⁷ VA, *VKD.*, Nr.590, s.107; Yinanç-Elibüyük, *a.g.e.*, c.I, s.39.

⁶⁸ VA, *VKD.*, Nr.590, s.107.

⁶⁹ BOA, *MAD.*, Nr.4983, s.3; BOA, *MAD.*, Nr.1878, s.2.

B- OSMANLI DEVLETİ ZAMANINDA MARAŞ'TA YAPILAN VAKIF ESERLER

I- DİNİ VAKIFLAR (CAMİLER)

1- Nakib (Hacı) Cami

Maraş'ın Etmekçi mahallesinde bulunan Nakib Cami'nin elimizdeki verilere göre on altıncı asrın sonlarında yapıldığı anlaşılmaktadır. Camin şimdiki haliyle tamirat geçirmiş ve bu nedenle asli yapısını da tamamen kaybetmiştir. Yapıldığı zaman hakkında bir bilgimiz olmayan eski bir minarenin yarısı yıkılmış, diğer yarısı da caminin güney köşesinde harabe bir vaziyette durmaktadır. Cami 1949'da son olarak yeniden inşa edilerek bu günkü halini almıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 738 numaralı defterin 182 ve 183. sahifelerinde bulunan ve 1160/1747 tarihinde istinsah edilen Nakibu'l-Eşraf Kaymakamı es-Seyyid Mehmed Efendi'nin evkafını ihtiva eden vakfiyesidir.⁷⁰

es-Seyyid Mehmed Efendi kâdı ve şahitler huzurunda, aşağıda sayacağımız menkul ve gayr-i menkul malını vakf ettiğini, vakıf mütevellisi olan kendi oğlu es-Seyyid Ömer Çelebi huzurunda beyan ettiği, ifade edilmektedir. es-Seyyid Mehmed Efendinin vakıfları şunlardır:

1- Üç adet Kur'an-ı Kerim

2- Çukuroba mahallesinde İsa Değirmeni olarak bilinen değirmenin, Mehmed Efendinin tasarruf ettiği yarı hissesi⁷¹

3- Seksenler mahallesinde⁷² Dukaz Pir Ali Değirmeni olarak bilinen değirmenin 1/3 hissesi vâkıf Mehmed Efendinin olup, her iki değirmenden kendi hissesine düşenin yarısını kendi rızasıyla vakfettiğini belirtmektedir.⁷³

⁷⁰ Vakfiyenin girişinden ve şekil olarak yapısından anlaşıldığı kadarıyla, Mehmed Efendi'nin âlim ve ilmi kudretini gayet iyi bir şekilde kullandığı görülmektedir. Klasik bir vakfiye tipi olup, başta hamdele, salvele, vakıf yapmaya işaret eden bazı ayet ve hadislerden sonra, insanın fani olduğundan bahsedilmekte ve vakıf yapmanın önemini anlattuktan sonra yapılan hayri vakıflar anlatılmaktadır. (bkz. VA, VKD., Nr.738, s.182).

⁷¹ VA, VKD., Nr.738, s.182.

⁷² Yeni adıyla Kayabaşı Mahallesi.

⁷³ VA, VKD., Nr.738, s.182.

2- Adliye (Büyük Su) Cami

Ekmekçi mahallesinde bulunan Adliye Cami daha sonraları ismi değiştirilerek Büyük Su Cami olmuştur. Fakat Maraş'ta halk arasında caminin adı Adliye Cami olarak bilinmektedir. Cami 1957'de yeniden inşa edilmiştir. Eski yapıya ait hiç bir iz bulunmamaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 1151/1738 tarihinde Adliye Camii vakfiyesinde cami hakkında bazı bilgilere rastlanmaktadır. Öncelikle bu caminin Şeyh Mahallesi⁷⁴ sakinlerinden Ali bin Veli Efendi tarafından 1151/1738 tarihinden önce yapıldığı ve hayrî vakıf olmak üzere vakf edildiği anlaşılmaktadır.⁷⁵

Vakfiyede yer alıp da camiye gelir getiren vakıflar ise şunlardır:

1- Hacı Osman adındaki bir şahsın Etmekciyân mahallesindeki Dobu oğlu Hamamı olarak bilinen hamamın kendine düşen 1/6 hissesi,

2- Yine hayır sahibi Hacı Mahmut ve Hacı Mustafa adlarındaki şahısların Kefişker pazarında⁷⁶ sınırları vakfiyede belirtilmiş bir ayak-kabıcı dükkanı,

3- Bazı hayır sahipleri Adliye Camii'ne vakfedilmek üzere elli kuruş vererek caminin bânisi Ali bin Veli Efendi de kendisi yüz elli kuruş para vakfetmiştir.⁷⁷

3- Çiçekli Cami

Maraş'ın Seksenler Mahallesi'nde⁷⁸ bulunan *Çiçekli Cami* kimin ne zaman yaptırdığı hakkında her hangi bir bilgiye rastlamadık. Ancak 1333/1915 tarihli vakfiyesinden caminin daha önceden yapıldığı anlaşılmaktadır. 1333/1915 tarihinde *Çiçekli Cami* imamı Ceridzâde Mehmet Efendi'nin ifadesine göre, sınırları vakfiyede açıklanan cami arsasından 1887 tarihinde Hacı Mehmet Halid Efendi bir dükkan inşa ettirerek camiye vakfettiği, ayrıca Mehmet Halid Efendi'nin kendisi, Emine Hanım da bir *cehre*⁷⁹ vakfettiğini ifade etmektedir.⁸⁰

⁷⁴ Bu mahallenin ismi şimdi *Turan Mahallesi*dir.

⁷⁵ VA, VKD., Nr.607, s.237.

⁷⁶ *Kefişker Pazarı* : Ayakkabıcılar pazarı demektir.

⁷⁷ VA, VKD., Nr. 607, s.237.

⁷⁸ Seksenler Mahallesi'nin bugünkü adı Kayabaşı Mahallesi'dir.

⁷⁹ *Cehre*: lügatta, pamuk, yün ve ipek gibi şeyleri eğirip iplik durumuna getirmeye yarayan alet olarak tarif edilmektedir. Türkçe Sözlük, TDK. yayınları, İstanbul 1992, c.I, s.250. Bu kelimenin lügat anlamının dışında başka bir manası olduğu tahmin edilmesine rağmen bu gün mahallî kullanılmadığından manası tam olarak anlaşılamamaktadır.

Dükkan ve cehrenin yıllık icar geliri 200 kuruş olup, bunun 150 kuruşu imama meşrut olup geri kalan 50 kuruş ise *Çiçekli Cami'nin* aydınlatılmasına masraf edilmek üzere tahsis edilmiştir.⁸¹

4- Üryanoglu Hacı Hasan (Deli Alili) Cami

Eski adıyla Deli Alili şimdiki adıyla da Dumlupınar Mahallesi'nde bulunan *Üryanoglu Hacı Hasan Camii'ni*, aynı mahalle sakinlerinden Hacı Hasan Efendi hayrî vakıf olarak yaptırmıştır.

Caminin masraflarını karşılamak üzere 1331/1913 tarihinde caminin imamı olan Osman Efendi'nin dedesi, Kuyumcu çarşısında sınırları belirlenmiş bir kebabçı dükkanını vakfetmiştir. Dükkan vakfedildiğinden beri 1160 kuruşa icara verildiği, 200 kuruşunun çerağ ve sair masraflara tahsis edilirken, geri kalan 960 kuruş da *Üryanoglu Cami* imamına verilmesi vâkıf tarafından vakfiyede şart koşulmuştur.⁸²

Üryanoglu Hacı Hasan Cami hakkında ilk belge 1278/1861 tarihlidir. Bu tarihte söz konusu vakfın mutasarrıfları ise Hasan ve İsa Efendilerdi.⁸³

1331/1913 tarihli *Üryanoglu Hacı Hasan Cami* vakfiyesi, Maraş'taki vakfiyelerin en kısasıdır denilebilir. Vakfiyede vâkıfın herhangi bir şartı açıklanmamıştır. Anlaşıldığı kadarıyla bu vakıf da Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'ne ilhak edilmiş vakıflardandır.

5- Mağaralı Cami

Mağaralı Mahallesi'nde yapıldığı için aynı isimle anılan cami, Cenevizoğlu Hacı Mustafa Ağa tarafından Kanunuevvel 1329/1911 tarihinde yaptırılmıştır. Caminin giderlerini temin ve imam ile hatibe maaş verilmesi için, yine caminin bânisi Mustafa Ağa tarafından Tavşan Tepe'de 1250 kuruş değerinde 14500 umum numaralı üzüm bağının yarısı vakfedilmiştir.⁸⁴

Vakfiyenin ifadesine göre, yapılan vakfın sahih vakıf olduğu ve caminin de mahiyeti itibarıyla da hayri vakıflardan olduğu anlaşılmaktadır. Vâkıf Mustafa Ağa vefatına kadar vakfın mütevellisinin kendisi

⁸⁰ VA, VKD., Nr. 607, s.250.

⁸¹ Gös. yer.

⁸² VA, VKD., Nr. 605, s.181.

⁸³ VA, ŞD., Nr.167, sır.2762.

⁸⁴ VA, VKD., Nr. 608/2, s.121.

olacağını, vefatından sonra da, her kim *Mağaralı Cami* imamı olursa vakfın mütevellisinin de onun olacağını şart koşmuştur.⁸⁵

6- Ağa Veli Cami

Kara Maraş'ta bulunan *Ağa Veli Camii* isminden de anlaşıldığı gibi, Ağa Veli adında biri tarafından yaptırılmıştır. Cami ile ilgili elimizde sadece bir belge bulunmaktadır. 1229/1814 tarihli olan bu belge, caminin geliri ve mütevellisi hakkında kısa da olsa bir bilgi vermektedir.⁸⁶

Buna göre, 1229/1814 tarihinde *Ağa Veli Cami* vakfının gelirleri şöyledir:

- 1-642 kile buğday bunun tamam tutarı ise; 6420 kuruştur,
- 2-531 kile arpa bunun tamam tutarı ise 3719 kuruştur,
- 3-Resm-i kevvare yıllık tutarı 198 kuruştur,
- 4-Rüsüm-ı adet-i ağnam yıllık tutarı 3000 kuruştur.⁸⁷

7- Pir Hüseyin Cami

Pir Hüseyin Cami hakkında ilk bilgiyi 1230/1815 tarihine ait bir belgeden ediniyoruz. Buna göre söz konusu cami Duraklı Mahallesi'nde bulunmaktaydı. Cami Pir Hüseyin adında biri tarafından yaptırılmıştır. Fakat ne zaman yaptırıldığına dair her hangi bir tespitte bulunamadık. Daha sonraki yıllarda aynı cami, Hacı İsa ve Veli Pirlioğlu tarafından tamir edilmiştir.⁸⁸

Caminin vakıf akar gelirleri olup olmadığına dair her hangi bir kayda rastlamadık. Daha sonradan bu cami de Maraş'ta bulunan diğer vakıflar gibi Evkâf Nezâreti'ne ilhak edilmiştir.

8- Cığcığı (Arasa) Cami

Kıbrıs Meydanı'ndan Dumlupınar Mahallesi'ne giden yolun sol tarafındadır. Elimizdeki belgelere göre *Cığcığı Cami* Timur Paşa adında bir zat tarafından yaptırılmıştır. Cami ile ilgili elimizde bulunan ilk belge 1209/1794 tarihine aittir. Fakat caminin halen kuzeyinde bulunan eski orijinal minaresinde bulunan kitabede 1113/1701 tarihi görülmektedir. Buna göre Cığcığı Cami 1700 tarihinden önce yaptırılmıştır.

⁸⁵ Gös. yer.

⁸⁶ BOA, C. Ev. Nr. 20935.

⁸⁷ Gös. yer.

⁸⁸ BOA, C. Ev., Nr. 4594.

Hayrî bir vakıf olan *Cığcığı Cami* giderlerini karşılamak için Timur Paşa tarafından bir de vakıf kurulmuştur.⁸⁹

Caminin minaresi Maraş'ta bulunan diğer camilerden farklıdır. Bu minare camiden ayrı yapılmıştır. Minarenin yapılış tarihi ise 1113/1701'dir. Minarenin kitabesinden⁹⁰ anlaşıldığı kadarıyla, minare el-Hac İsmail tarafından yaptırılmıştır. Cami yapıldığı tarihten sonra iki önemli tamirat geçirmiştir. Birincisi 1316/1900 tarihinde II. Abdulhamid'in iradesiyle Maraş mutasarrıfı Muhammed Arıf Paşa tarafından, caminin minaresi hariç, tamamen yenilenmiştir. II. Abdulhamid'in tuğrası ve caminin tamiri ile ilgili bir de kitabe mevcuttur. İkinci önemli tamirat ise,⁹¹ 1985 tarihinde yapılmıştır. Bu tamiratta camini sadece batı duvarı 1316/1900 yılı yapısı ile durmaktadır. Diğer tarafları tamamen yeniden yapılmıştır.

Timur Paşa'nın hayrî vakfı olan *Cığcığı Cami*'ye ilk zamanlarda *Timurcu Paşa Cami*, daha sonra *Cığcığı veya Cığcığlı Cami* denilmiştir. Maraş Arasası'nın da bu civarda olması hasebiyle, bu cami, *Arasa Cami* adı ile de tanınmıştır. Bu cami Kahramanmaraş'ta halen *Arasa Cami* olarak bilinmektedir.

Cami bu günkü haliyle cumhuriyet döneminde yapılmış gibidir. Tarihî cami olduğu sadece minare ve kuzey duvarından anlaşılmaktadır.

9- Şeyh Cami

Şeyh Cami, eski adıyla Şeyh, Şimdiki adıyla da Turan Mahallesi'ndedir. Aynı mahalle sakinlerinden Şeyh Hüseyin Dede tarafından yaptırılmıştır. *Şeyh Cami* hakkında elde edebildiğimiz ilk belge 1092/1681 tarihli olduğuna göre,⁹² söz konusu cami bu tarihten önce yapılmış olsa gerektir. Fakat yapıldığı tarih kesin olarak bilinmemektedir.

10- İsa Divanlı Cami

İsa Divanlı Cami aynı adla anılan mahallede bulunmaktadır. Cami, 1550'li yıllarda Osman elebi bin İsa Divan tarafından yaptırılmıştır. Osman elebi babasının yaptırdığı camiye yine onun

⁸⁹ BOA, C. Ev., Nr. 3254.

⁹⁰ Oldukça silik ve yıpranmış olan minarenin kitabesinde bazı kelimeler okunamamıştır.

⁹¹ Söz konusu cami bu tarihte yıkılıp yeniden yaptırılmış denilse her halde daha doğru olur.

⁹² BOA, İe. Ev., Nr. 771.

adını vermiş mahalle de caminin adını almıştır. 1563 tarihinde Divanlı Mahallesi olarak geçen mahallenin bu mahallenin kısaltılmış ismi olsa gerektir.⁹³

Evliya Çelebi, Maraş'ın XVII. yüzyılda ki, kültürel eserleri hakkında bilgi verirken İsa Divanlı Cami'nden de bahsetmektedir.⁹⁴

İsa Divanlı Camii'nin, Maraş'ın Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine girmesinden sonra yapılan ilk camilerinden olduğu tahmin edilmektedir. Caminin bânisi olan Osman Çelebi, onu yaptırmakla kalmayıp bir de ona gelir sağlayacak vakıflar yapmıştır. Bu vakıflarla ilgili vakfiyeyi bulamadık Ancak arşiv belgelerinden camiye gelir sağlayan vakıf akarlarla ilgili mahkemeye intikal eden davalar dolayısıyla bu vakıfları kısmen tespit edebilmekteyiz. Bunlardan en önemli olanı 1134/1722 tarihinde İsa Divanlı Cami'nin kible tarafında bulunan iki tarafı yol ve bir tarafı Şeyh Adil Mezarlığı ile çevrili olan sebzeliktir. Bu sebzelğin 1134/1722 senesinden beri İsa Divanlı Cami'nin vakfı olduğu halde bu süre içerisinde vâkıfın şartlarına rağmen seferlere katılanlara ve valilere hass olarak alınmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Maraş Kadısı el-Mevla Mehmed tarafından Sadarete arz edilmiş, söz konusu sebzelğe ait a'şarın İsa Divanlı Cami'ne ait olduğu, Defter-i Hakani kayıtlarında bulunduğu belirtilmiş, bu nedenle mevcut haksızlığın giderilmesi istenmiştir.⁹⁵

Söz konusu sebzelğin daha sonraki yıllarda da dava konusu olduğu görülmektedir. 1239/1823 tarihinde bu sebzelğe bu defa da caminin eski imamı Dede Muhammed'in kızı Havva'nın sahiplendiği görülmektedir. Bu şekilde ki iddialara son verilmesi için camin mütevellisi Mehmed Hamdi'nin Divan-ı Hümayun'a yazdığı arizada, adı geçen sebzelğin icare-i vahide⁹⁶ ile icara verildiği ve gallesinin camin tamirine, imamına, hâtibine ve sair mürtezikasına verildiği, bu durumun vakıf kayıtlarına da uygun olduğu belirtilmiştir. Yine aynı zat tarafından sebzelğin camin vakfı olduğuna dair Maraş Kadısı Mevlana el-Hac Aziz Hüseyin Efendi'nin vermiş olduğu 1235/1819 tarihli i'lamın da ellerinde olduğu ifade edilmiştir.⁹⁷ Aynı şekilde camin mütevellisi Mehmed Hamdi Efendi'nin arzı üzerine, Defter-i Hakani'den kaydı çıkarılan vakfın 10 Rebiyülevvel 1239/ Kasım 1823

⁹³ Yinanç-Elibüyük, *a.g.e.*, c.I, s.27; BOA, *İe. Ev.* Nr. 6296.

⁹⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, c.IX, s.347.

⁹⁵ BOA, *İe. Ev.*, Nr.6296.

⁹⁶ Bkz. Giriş kısmı.

⁹⁷ BOA, *C. Ev.*, Nr. 21087.

tarihli Sadaret buyrulduğu ile meselenin mevcut kanunlara uygun bir şekilde çözümlenmesi istenmiştir.⁹⁸

11- Hamuroğlu Hacı İmam Cami

Cami arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre, bu günkü Çavuşlu Mahallesi'nde bulunmaktaydı. Ancak bu gün ne caminin yeri ve ne de vakfı ile ilgili bir bilgi bulunmaktadır. Bu nedenle caminin meşrutası ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir.⁹⁹

12- Ahmed Paşa Cami

Divanlı Mahallesi'nde bulunan caminin ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Ancak camiye ait elimizde bulunan 1136/1723 tarihli belgeden anlaşıldığına göre, caminin bu tarihten önce yaptırıldığı kesindir. Cami yaptırın Ahmed Paşa onun için bir de vakıf kurmuştur.

Yukarıda tarihi verilen belgeye göre, uzun süreden beri camide imamlık yapmakta olan Seyyid Hasan'ın, Maraş Kadısı Mehmed Efendi'nin arzı üzerine Sadaret buyrulduğu ile görevi uzatılmıştır.¹⁰⁰ 1139/1726 tarihinde ise Mustafa Halife, Seyyid Hasan'ın imamlığa ehil olmadığını iddia ederek daha önce babasının ve dedesinin camide imamlık yaptıklarını, bu nedenle kendisinin söz konusu imamlığa daha layık olduğuna dair bir arıza vermiş, vakıf kayıtlarından çıkarılan bilgilere uygun olarak tevcihatın uygun olan kimseye verilmesi için Sadrazam buyrulduğu çıkarılmıştır.¹⁰¹

13-Bayezidli Cami

Bayezidoğulları'ndan Hacı Abdullah Bey tarafından 1027/1618 tarihinde yaptırılmıştır.¹⁰² Hacı Abdullah Bey vakfiyesinde umumi olarak vakıflarından bahsetmekte olup, fakat Cami için hususi bir tahsisata girişmemiştir. Ancak Pınarbaşı Köyü'nde bulunan değirmenin kendi hissesine düşen 1/3'inin, Bayezidli Cami imamına, iki cüz okumak şartıyla tahsis etmiştir. Bunların yanında yaptırdığı bir medrese, bir cami ve bir de mektep yaptırdığı belirtilmektedir.¹⁰³

⁹⁸ Gös. yer.

⁹⁹ BOA, C. Ev., Nr.3878.

¹⁰⁰ BOA, İe. Ev., Nr.4966.

¹⁰¹ BOA, İe. Ev., Nr.4527.

¹⁰² Atalay, a.g.e., s.58; Maraş Şer. Sic., Nr.235, s.10.

¹⁰³ VA., VKD., Nr. 591, s. 21, 22; Maraş Şer. Sic., Nr.234, s.119.

14-İskender Bey (Acemli) Cami

Bayezidoğullarından Hacı Abdullah Bey'in dört oğlundan biri olan İskender Bey, babası ve diğer kardeşleri gibi o da Maraş'ta bir cami yaptırmıştır. Ancak Acemli Mahallesi'nde olan bu cami şu anda mevcut değildir. Tespitlerimize göre söz konusu cami yıkılarak yerine bu günkü Acemli Cami yapılmıştır. 1078/1668 tarihli bir belgede ve Besim Atalay'ın kısa bir bilgi vermesinden az da olsa söz konusu cami hakkında bilgi sahibi oluyoruz. 1078/1668 tarihli bir belgede caminin, Maraş'ın Acemli Mahallesi'nde bulunduğu ve el-Hac İskender Bey tarafından yaptırıldığı da açıkça belirtilmiştir.¹⁰⁴

15-Salihiye Cami

Bayezidlioğulları'ndan Hacı Abdullah Bey'in dört oğlundan biri olan Salih Bey eski adıyla Hoca Durdu, yeni adıyla Dumlupınar mahallesi olarak bilinen mevkide kendi adına bir cami yaptırmıştır.¹⁰⁵ Arşiv belgelerinden söz konusu caminin giderlerinin Abdullah Bey vakfından sağlandığı görülmektedir.¹⁰⁶

16-Rıdvan-zâde Ali Efendi Cami

Cami, Yukarıoba Mahallesi'nde bulunmaktadır. Vakfiyesine göre, cami imamı günlük on iki akçelik vazifeye mutasarrıftı, her gün sabah namazından sonra Yasin Suresini, ikinci namazından sonra Nebe (Amme) Suresini, yatsı namazından sonra da Mülk Suresini ve *Ameneresulu.* okuyarak sevabını, başta Hz. Peygamber (ASM)'e, vâkıf'ın kendine, ebeveynine ve sair ehli imanın ervahına hediye etmekle görevli idi. Caminin diğer görevlilerinden olan hâtibi günlük beş akçelik, müezzini ise iki akçelik vazifeye mutasarrıf idiler. Caminin müezzini cuma günü müezzinlik vazifesini yaptıktan sonra ücretini alır idi.¹⁰⁷

II-EĞİTİME YÖNELİK VAKIFLAR (MEDRESELER)

1-Nakib Medresesi

Besim Atalay 1339/1920'de Maraş'ta bulunduğunu söylediği on medreseden biridir. Ancak Besim Atalay medrese hakkında geniş bilgi vermemektedir.¹⁰⁸ Ekmekçi Mahallesi'nde aynı ad ile anılan caminin yanında olduğu tahmin edilen medreseden günümüzde herhangi

¹⁰⁴ BOA, *İbnülemin Evkaf*, Nr. 835.

¹⁰⁵ Atalay, *a.g.e.*, s.58.

¹⁰⁶ BOA., *Cevdet Evkaf*, Nr. 27983.

¹⁰⁷ VA., *VKD.*, Nr. 607, s. 187; VA. *Şahsiyet Kayıt Defteri*, Nr. 168, s.93.

¹⁰⁸ Atalay, *a.g.e.*, s.154.

bir iz kalmamıştır. Nakibu'l-Eşrâf Kaymakamı Maraşlı Seyyid Mehmed Efendi'nin yaptırdığı Medresenin 1124/1712 tarihli vakfiyesine göre, Seyyid Ahmed Efendi'nin ölümü üzerine onun kardeşi olan Seyyid Mehmed Efendi, Ahmed Efendi'den kalan terekesi ile adı geçen Medrese ve yukarıda bahsedilen camiyi yaptırmıştır.¹⁰⁹

2-Şekerli Medresesi

Şekerli Mahallesi'nde bulunan bu medrese hakkında sadece 1324/1906 tarihli bir vakfiyesinden bilgi edinmek mümkün olmaktadır. Onun dışında bilgi veren başka bir kaynağa rastlamadık. Vakfiyesine göre, medrese 1324/1906'dan önce de vardı. Ancak bu yıl içinde medrese'nin varidat ve ayıdatı olmadığından müderrislik ciheti kimseye tevcih edilmemişti.¹¹⁰ 9 Muharrem 1324/5 Mart 1906'da Kâdı-zâde el-Hac Mustafa Efendi ile birader-zâdesi Hacı Fehmi Efendilerin daha önceden dersanesini tamir ettikleri ve faal hale getirdikleri medreseye Çıkrıkçı Çarşısı'nda sınırları belli bir adet kargir kunduracı dükkanını vakfetmişlerdir.¹¹¹ Nitekim Maraş'ın meşhur alimlerinden Osman Efendi'nin 1320/1902 tarihine kadar bu medresede arabi ve dinî ilimleri tedris ederek tahsilini tamamladığının kayıtlı olması da medresenin 1324/1906'dan önceki yıllarda faaliyette olduğunu göstermektedir.¹¹²

3-Restebâiye Medresesi

Restebâiye Medresesi ve Cami eski adı ile Restebâiye yeni adı ile de Fevzi Çakmak Mahallesinde bulunmaktaydı. Medrese ve caminin kim tarafından ve ne zaman yapıldığını tespit edemedik. Ancak medrese ve caminin bir vakfının olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Ayrıca medresenin işleyiş tarzı, okutulan dersler, hocaları ve talebeleri hakkında da belgelerde geniş bir bilgiye rastlamadık.

Restebâiye Medresesi, diğer bazı Osmanlı medreseleri gibi hayatiyetini XX. yüzyılın başlarına kadar devam ettirmiştir. 1320/1902 tarihli belgeye göre, Restebâiye Medresesi'nde iyi bir eğitimin olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Maraşlı meşhur alim Osman Efendi de 1902

¹⁰⁹ VA, VKD., Nr.738, s.182, 183.

¹¹⁰ Maraş Şer. Sic., Nr.234, s.241, 245.

¹¹¹ Vakfedilen söz konusu dükkanın komşu dükkanları sayılırken "*Katolik Kilisesinin vakıf dükkanı*" ibaresi dikkati çekmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, Maraş'ta gayr-i müslimlerin de kendi ibadethanelerine bir takım vakıflar yaptıkları görülmektedir. Bununla da yanyana olan iki dükkandan birinin müslüman bir medresenin olur iken, diğer dükkan da Katolik Kilisesinin vakfı olarak bulunmaktadır. (Bkz. VA, VKD., Nr.596, s.73; Maraş Şer. Sic., Nr.234, s.241, 245).

¹¹² Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul 1981, c.IV, s.301.

tarihine kadar ilk tahsilini Şekerli Medresesi'nde tamamladıktan sonra, Restebâiye Medresesine gelerek Müderris Nuh-zâde Ahmed Efendi'den ders almış ve Ahmed Efendi'nin 1327/1909 tarihinde vefatıyla aynı medreseye müderris olarak tayin edilmiştir.¹¹³

4-Fıkhiye-i Rıdvaniye (Daru'l-Hadis) Medresesi

Daru'l-Hadis Medresesi,¹¹⁴ *Fıkhiye-i Rıdvaniye* adı ile kargir ve iki katlı bir şekilde, Ali Efendi Camin yanında yaptırılmıştır. Vakfiyesinde burada müderris olmak için, ehl-i ilim, fazilet sahibi, ders vermeye muktedir olmak gerektiği ve müderrisin her gün fıkıh ve çeşitli ilimleri ders vermesi, derse başlamadan ve dersi bitirdikten sonra, Hz. Peygamber (ASM)'e selat u selam getirmesi, bunun karşılığında da günlük 30 akçe maaşa tasarruf etmesi şart koşulmuştur.¹¹⁵

5-Nebeviyye-i Rıdvaniye (Daru'l-Hadis) Medresesi

Bu Medrese Rıdvan-zâde Ali Efendi Camii'nin yanında, Fıkhiye-i Rıdvaniye Medresesi'nin karşısında ve diğer medrese gibi kargir ve iki katlı yaptırılmıştır. Vakfiyesine göre burada görev alacak olan müderris, Hadis ve Şifa-i Şerif okutmaya muktedir olacak, derse başlarken ve dersi bitirdiği esnada Hz. Peygamber (ASV)'e selat u selam getirecek bunun karşılığında da günlük otuz akçeye mutasarrıf olacaktı.¹¹⁶

6-Rıdvaniye Medresesi

Vakfiyesine göre, Rıdvaniye Medresesi Daru'l-Hadis Medreselerinin alt tarafında bulunmaktaydı. On beş odadan müteşekkildi. Vakfiyede medresenin müderrisi hakkında bir bilgi verilmemiştir. Talebe-

¹¹³ Albayrak, *a.g.e.*, c.IV, s.301.

¹¹⁴ Osmanlı Devleti'nde Daru'l-Hadis Medreseleri en ileri seviyede yüksek dinî ilimler fakültesi olarak hizmet veren bir medrese türü idi. Daru'l-Hadisler, özellikle Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinden oluşan hadis ilminin tahsil edildiği yerlerdi. Osmanlılar zamanında buralarda hadisin yanında tefsir, islam hukuku ve benzeri dinî ilimler de okutulmaktaydı. Bu medreselerin ihtisas medreseleri olması dolayısıyla burada okutulan hadis ve sair ilimler derinlemesine tetkik edilmekteydi. Bu günlük fakültelerin verdiği eğitim seviyesi ile kıyaslanacak olursa, hadis bölümünde verilen eğitimi yüksek lisans veya doktora seviyesinde saymak mümkündür. Daru'l-Hadislerin de kendi aralarında dereceleri vardı, müderrisleri birinci sınıf müderrislerden oluşmaktaydı. Bunlara Kibar-ı Müderrisin denilirdi. (bkz. İ.Hakkı Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1988, s.280; Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s.21; A.Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, İstanbul 1990, c.1, s.229.

¹¹⁵ VA, VKD., Nr. 607, s.187, 188.

¹¹⁶ Gös. yer.

lerle ilgili kayıtlarında ise, ilimlerin sırası ile talebelere okutturulup her odaya günlük ikişer akçe kandil parası verilmesi şart koşulmuştur. Medrese talebelerinin zaman kaybetmeden namazlarını eda edebilmeleri için de Fıkhiyye-i Rıdvaniye (Daru'l-Hadis) Medresesi'nin tam karşısında bir mescit yaptırılmıştır.¹¹⁷ Cami, medrese ve dersanelere tayin edilen ferraşların günlük bir akçe alması; tevliyetin ise, ölünceye kadar Rıdvan-zâde Ali Efendi'nin elinde kalması, vefatından sonra da erkek evladının nesil be-nesil vakfın mütevellisi olmaları, eğer onlar da münkariz olursa, kız evladının neslinden gelen erkek evlâdının müteveli olması, onların da münkariz olması halinde vakıf nâzırının görüşü doğrultusunda ehil birinin müteveli olması şart koşulmuştur. Yine vakfiyeye göre vakıf idaresini teftiş ve kontrolüne Darussaade Ağaları görevlendirilmişti. Ancak Evkâf Nezâreti'nin kurulmasından sonra Darussaade Ağaları'nın nezaretinde olan vakıfların Evkâf Nezâreti'ne ilhak edildiği esnada bu vakıf da Evkâf Nezâretine ilhak edilmiştir.¹¹⁸

Rıdvaniye Medresesi'nin gelirleri ve mesarifatı hakkında verilen diğer bilgiler de ise, vakfın gelirlerinin, masrafları çıktıktan sonra kalan meblağdan iki hisse erkek, bir hisse ise kız çocuklarına taksim edilmesi şart koşulmuştur.

Medresenin vakfiyesinde, belirtilen şartların yerine getirilmesinde sıkıntı çıkarsa vakfın Müslüman fakirlere tahsis edilmesi ve vakfın şartlarını değiştirmeye kalkana lanet edilmesi gibi, kayıtlar da dikkati çekmektedir.¹¹⁹

SONUÇ

Bu çalışmamız, Zülkadir Beyliği ve Osmanlı Devleti dönemlerinde Maraş merkezinde yapılan vakıflar inceleme konusu olmuştur. İki kısım olarak ele aldığımız Maşar vakıfları, birinci kısımda Zülkadir Beyliği dönemini, ikinci kısım da Osmanlı Devleti dönemi yapılan vakıfları ihtiva etmektedir.

Maraş Zülkadir Beyliği zamanında vakıflar bakımından altın çağını yaşamıştır. Maraş Zülkadir Beyliği'nin merkezi olması hasebiyle bir çok vakıflar burada yaptırılmıştır. Bu vakıfların bir çoğu dönemin ileri gelen beyleri veya aileleri tarafından yaptırılmıştır.

¹¹⁷ Gös. yer.

¹¹⁸ Gös. yer.

¹¹⁹ Gös. yer.

Zülkadir Beyliği zamanında hayrî vakıflara gelir sağlaması için bir çok gayr-i menkullar tahsis edilmiştir. Bu dönemde Maraş merkezinin toplam gelire oranı 0/0 2.45'nin vakıf geliri olduğu görölmektedir.

Osmanlı Devleti zamanında Maraş'da yapılan vakıfların bir çoğunu yerli halktan hali vakti yerinde olanlar tarafından yapılmıştır. Osmanlı zamanında burada yapılan hayrî vakıflar, Zülkadir Beyliği döneminde olduğu gibi, cami, medrese ve Zülkadir Beyliği döneminde yapılmayan daru'l-hadisler oluşturmaktadır. Yine bu dönemde Maraş'ta zürri ve para vakıflarına da rastlamaktayız.